

ПРОЦЕДУРА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ В РАМКАХ ЛІГИ НАЦІЙ**Іванов Артем Геннадійович****Аспірант Національного юридичного університету імені Ярослава****Мудрого**

З прадавніх часів основним засобом розв'язання конфліктів, що виникали між державами була війна. Однак в кінці XIX-початку XX століть людство усвідомило необхідність вирішення таких конфліктів мирним шляхом, без застосування збройних сил. На міжнародному рівні робилися спроби покласти на держави обов'язок звертатися до мирних засобів розв'язання суперечок шляхом укладення міжнародно-правових актів, основними з яких стали Конвенції про мирне врегулювання міжнародних спорів 1899 та 1907 років. Конвенції виділили ряд засобів мирного розв'язання міжнародних спорів, серед яких мала місце і процедура встановлення фактів. Даний засіб мирного врегулювання суперечок використовується, коли сторони розходяться в оцінці фактичних обставин, що призвели до спору. На думку Е.А. Пушміна, процедура встановлення фактів, як міжнародно-правовий засіб мирного врегулювання, полягає у розслідуванні конкретних обставин і фактичних даних, що лежать в основі міждержавних суперечок, та наданні відповідних доповідей державам, що сперечаються. Таке розслідування може здійснюватися сторонами безпосередньо чи спільно з третіми державами

Після завершення Першої світової війни були зроблені спроби перетворити заборону агресивної війни з політичної ідеї на міжнародно-правову норму. Однією з держав, що були найбільше зацікавлені в розповсюдженні ідеї мирного вирішення спорів, був СРСР, ініціативи якого мали величезне значення для розвитку принципу розв'язання спорів мирними засобами. На II Всеросійському з'їзді Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів, 26 жовтня (8 листопада) було прийнято Декрет про мир, який став першим зовнішньополітичним актом Радянського Союзу. В Декреті

пропонувалось всім воюючим народам та їх урядам негайно розпочати переговори про справедливий демократичний світ, негайному мирі без анексій і контрибуцій, тобто без захоплень чужих територій і без насильницького стягнення з переможених матеріальних або грошових відшкодувань. Продовження війни розглядалось як найбільший злочин проти людства. Жодна чесна дипломатія, якщо вона не хоче обманювати народи, не може скільки-небудь серйозно говорити про мир, відмовляючись від принципу мирного вирішення спорів. Окрім цього, Декрет містив заклик усім воюючим країнам негайно укласти перемир'я для проведення переговорів про мир і остаточне затвердження умов миру. Також слід згадати ініціативи СРСР на Женевській конференції з роззброєння 1932-1935 рр, що була скликана за рішенням Ради Ліги Націй. СРСР запропонував покласти в основу роботи конференції принцип загального і повного роззброєння, і вніс на її розгляд два проекти: Конвенцію про загальне, повне і негайне роззброєння і Конвенцію про прогресивно-пропорційне скорочення збройних сил. Однак вони так і не були прийняті конференцією. Разом із тим, радянська делегація розробила проект декларації, в якому містилось визначення агресії і внесла пропозицію про встановлення ознак агресії, яку також прийнято не було.

Значну роль у процесі розвитку ідеї відмови від агресивної війни та встановлення принципу мирного вирішення спорів відіграла Ліга Націй, яка, окрім забезпечення миру, територіальної цілісності і політичної незалежності своїх членів, мала на меті надання допомоги у врегулюванні міждержавних конфліктів. Статут Ліги Націй передбачав право Ліги робити пропозиції про порядок врегулювання суперечок у випадку війни чи її загрози. В своєму Статуті Ліга намагалась, в деякій мірі, обмежити право на війну, хоча відмови від війни, як засобу вирішення спорів не було. Відповідно до ст. 12 Статуту, члени Ліги погоджувались, у випадку виникнення спору, що може привести до розриву, звертатися до третейського або судового розгляду, або ж поставити спірне питання перед Радою Ліги Націй.

Не дивлячись на те, що процедура встановлення фактів не виділялась Статутом як один із засобів вирішення спорів, очевидним залишається те, що питанню встановлення факту надавалось велике значення. Так, ст. 15 Статуту покладає на Сторони спору обов'язок в найкоротший термін повідомити Раді Ліги виклад справи з усіма фактами та документами, що мають до неї відношення. Окрім цього, необхідність проведення розслідування про обставини спору передбачає ст. 17 Статуту Ліги Націй.

Норми щодо необхідності звернення до мирних засобів вирішення суперечок були також передбачені у низці міжнародно-правових актів, таких як Протокол про мирне розв'язання міжнародних спорів 1924 року, Паризький акт 1928 року, які доповнювали та розвивали положення Статуту Ліги Націй з цього питання.

Однак, положення саме щодо процедури встановлення фактів найбільш детально були закріплені в Загальному акті про мирне вирішення міжнародних спорів від 26 вересня 1928 року. Погоджувальній процедурі, яка включала в себе встановлення фактів, було присвячено першу главу, що містила 16 статей. Акт регулював питання щодо порядку передання спорів на розгляд комісій, формування таких комісій, порушення ними справ і процедури їх розгляду, порядку прийняття рішень та ін. Стаття 11 Акту, що стосується проведення слідчої процедури, відсилала до Розділу III Гаазької конвенції про мирне вирішення спорів 1907 року. Стаття ж 15 Акту передбачала, що завданням комісії є з'ясування спірних питань, збір для цієї мети всіх необхідних матеріалів за допомогою розслідування чи іншими шляхами та намагання привести сторони до згоди. Багато в чому, норми Загального акту стосовно процедури встановлення фактів повторювали положення Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років.

В період діяльності Ліги Націй мала місце практика звернення до процедури встановлення фактів організацією. Можна навести приклади направлення слідчих комісій до Ліберії та Маньчжурії.

В 1927 році Ліга Націй отримала інформацію про те, що Ліберія залучена до скандалу, пов'язаного з примусовою працею, що була подібна умовам рабства, яке на той час було заборонено. Реакцією Ліги було направлення слідчої комісії до Ліберії, яка мала встановити, чи дійсно та постачала рабів для Іспанії. У своїй доповіді, опублікованій у 1930 році, комісія звинуватила високопоставлених ліберійських урядовців в співучасті у забезпеченні примусової праці, незаконної відповідно до норм міжнародного права. В результаті цього король Ліберії Чарльз Д.Б. Кінг був змушений піти у відставку, а в країні було введено новий уряд.

Іншим прикладом є діяльність слідчої комісії в Маньчжурії. В ніч на 18 вересня 1931 року антияпонські активісти здійснили вибухи на приналежній японцям Південно-Маньчжурській залізниці. Японська армія використала цей інцидент як привід для вторгнення в Маньчжурію. Китай звернувся до міжнародної спільноти за допомогою. Рада Ліги Націй, підтримана Сполученими Штатами Америки, прагнула мирного врегулювання конфлікту. На початку 1932 року Рада направила до Китаю слідчу комісію під керівництвом британського дипломата, графа Літтона. На той час, коли комісія Літтона прибула до Китаю, японська армія вже створила маньчжурську маріонеткову державу Маньчжоу-Го. Комісія Літтона опублікувала свою доповідь у вересні 1932 року. Відповідно до висновків доповіді Ліга Націй відмовилася визнати Маньчжоу-Го і запропонувала заходи по відновленню статусу-кво. У доповіді відображались недавні події, проблеми між Японією і Китаєм, економічні інтереси та умови для врегулювання ситуації, а також містилися рекомендації Раді.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що Ліга Націй приділяла значної уваги мирному вирішенню міжнародних спорів, але основні її зусилля було зосереджено на розвитку такого засобу як міжнародні судові установи. В той же час, нормативні акти Ліги містять положення щодо міжнародної слідчої процедури, важливе значення якої підтверджується практикою звернення до

такого засобу мирного вирішення міжнародних спорів як процедура встановлення фактів.